

STARŠÍ DOBA BRONZOVÁ NA PŘÍBRAMSKU

Nové poznatky k osídlení regionu a poznámky k sedlovitým sekerám z území Čech

---

RASTISLAV KORENÝ

Úvod

Dokladů osídlení Příbramska v starší době bronzové není mnoho; lze dokonce říci, že od publikace Hájkova přehledu z počátku 50. let minulého století se jeho obraz příliš nezměnil. Přesto lze u některých nálezů vyslovit alespoň některé doplňující informace a úvahy, příspěvek současně přináší nové poznatky.

Rejkovice, Plešivec

V roce 1947 podnikl tehdejší Státní archeologický ústav v Praze pod vedením Antonína Knora sondážní výzkum v prostoru pravěkého hradiště na Plešivci (celkem 5 sond, tři z nich se zatím podařilo lokalizovat; srov. *Křivánek – Kuna – Korený 2006*, 334). Výsledky výzkumu byly rámcově publikovány J. Maličkým, který získanou kolekci keramiky datoval do stupňů HA-HB (*Maličký 1950*). Teprve nedávným rozbořem celého fondu bylo zjištěno, že keramika je zastoupena ze všech stupňů mladší a pozdní doby bronzové (BD – HB2/3). Kromě toho byly ze souboru vyčleněny keramické zlomky, které se výrazně od ostatního materiálu odlišovaly¹.

Sonda 1/1947

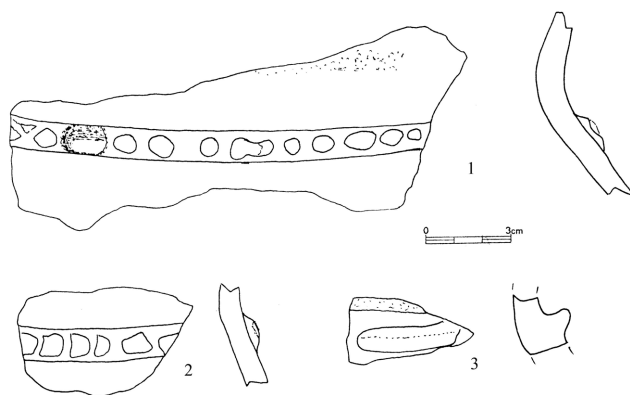
Jeden zlomek z rozhraní hrdla a plecí, s jedním protáhlým horizontálním jazykovitým výstupkem. Materiál jemnozrnný s malou příměsí, povrch korodován, barva vně hnědooranžová, uvnitř tmavě hnědočervená. Datování: BA2 – BB. Uložení: Muzeum Českého krasu v Berouně, sH5449. *Obr. 1:3.*

Sonda 3/1947

Slepeno ze dvou zlomků (podle čerstvého lomu chybí ještě jeden), v dalším vloženém sáčku jeden střep (plece). Jedná se o hrncovitou nádobu esovité profilace, na plecích plastická promačkávaná páska s minimálně jedním plastickým oválným výstupkem. Materiál a barva jako předchozí. Datování: BA2 – BB. Uložení: Muzeum Českého krasu v Berouně, sH5459. *Obr. 1:1,2.*

Rozbor

Esovitá profilace, výzdoba a technologické prvky (promačkávaná páska kombinovaná plochým výstupkem/válečkem, horizontální výstupek; srov. typ 151 v Radčicích: *Chvojka – Michálek*

Obr. 1. Rejkovice, Plešivec. Výzkum 1947. 1-2: sonda 3, 3: sonda 1.

Abb. 1. Rejkovice, Plešivec. Untersuchung des Jahres 1947. 1-2: Sondage 3, 3: Sondage 1.

2003; Podražnice: Čujánová 1997) řadí keramické zlomky rámcově na konec starší a počátek střední doby bronzové. Tento poznatek by do jisté míry rehabilitoval starší nález bronzové sekerky odněkud z úpatí Plešivce (Hájek 1954, obr. 17:2; Sklenář 1992, č. 654/7; Moucha 2005, 147, 254) a současně naznačoval, že Plešivec byl i v tomto období součástí sídelní struktury (na Hořovicku).

Hříměždice

Přesto, že nález byl detailně popsán, nezaškodí poněkud stručná rekapitulace. V roce 1941 při kopání příkopu v zahradě u školy² byla porušena malá kotlovitá jáma o průměru 60 cm a hloubce asi 65 cm. Následný výzkum L. Hájk z Národního muzea zachytil již jen zbytek objektu. V objektu byly zlomky malé zásobnice, ze kterých bylo možné slepit větší část nádoby. Nádobka je vejčitého tvaru, žlutohnědé až šedé barvy se čtyřmi vodorovnými pupíky, které doplňuje malý kulatý pupík; hrdlo a horní část výdutě pod pupíky jsou hladké, zbytek povrchu (až do úrovně několika centimetrů pod pupíky) je zdrsňen šikmým prstováním. Výška 170 mm, průměr dna 83 mm. Uložení: NM Praha, inv. č. 83 463. Obr. 2 a 3.

Rozbor

Vzhledem k tomu, že se jednalo o první nález tohoto druhu z jižního Podbrdská³, byl nález poměrně rychle informativně publikován (Neustupný 1947; Filip 1948, tab. 15:14; Hásek 1960, obr. 66) a později zařazen do širšího kontextu starobronzového osídlení jižních Čech (Hájek 1954 – zde podrobné zveřejnění údajů o nálezu).

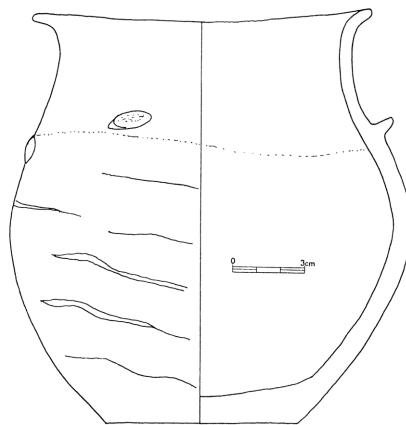
1 Rozbor provedl autor článku a O. Chvojka, jemuž za vydatnou pomoc tímto ještě jednou děkuji. Za možnost studia plešiveckého souboru děkuji I. Benkové.

2 Podle záznamu v archivu NZ AÚ Praha čj. 5248/41 se jednalo o dům jistého pana Falce.

3 Ve svém přehledu pravěku Podbrdská se V. Sakař a K. Sklenář zmiňují o únětickém kostrovém hrobě z Vestce (nedopatřením jsou uvedeny Hříměždice; Sakař – Sklenář 1987, 11). Informaci převzali z hlášení o skrčených kostrách, nalezených při stavbě silnice Vestec – Hříměždice kolem roku 1925 na **dvou** (!) různých místech (NZ AÚ Praha 3037/51; L. Jansová uvádí k.ú. Hříměždice). Tyto události byly podchyceny až o čtvrtstoletí později. Obě polohy s tzv. „únětickými“ hroby jsou nevěrohodnou záležitostí, zcela jistě se jedná o smyšlené nálezy.

První komentář se týká datování nádoby. Malá zásobnice byla prve klasifikována obecně jako únětická⁴. Pokud budeme hledat obdobný tvar v jiných, dobře datovatelných celcích, zjistíme, že přesné analogie pocházejí z mladoúnětické, resp. věteřovské etapy únětické kultury. Jako příklad může posloužit větší část zásobnice z výšinného sídliště v Hradsku u Mělníka (Šolle 1977, obr. 9:2). Z Prahy-Kobylis byl z objektu 39/97 získán soubor, který lze datovat do V. (snad i VI.) stupně únětické kultury. Některé zde nalezené malé zásobnice vykazují shodné prvky s exemplářem z Hříměždice (Smejtek 1999, obr. 9:1,2).

Druhá poznámka se týká kontextu. Obecně se předpokládá, že se jedná o sídlištní nález; rozměry objektu kotlovitého tvaru jsou odhadovány na 60 x 65 cm. Vzhledem k výše uvedeným okolnostem, za jakých k objevení došlo, a současně k datování do mladoúnětického/věteřovského období, nelze zcela vyloučit ani pohřební charakter nálezu, kdy působením agresivního prostředí se spálené ostatky nedochovaly. Tuto úvahu lze opřít o pozorování z jiných lokalit. Na Hradisku u Kroměříže bylo zjištěno 13 zásobnic věteřovského stáří, interpretovaných jako dětské pohřby; vlastní kosterní pozůstatky, resp. kremace se nedochovaly (Spurný 1961; k tomu Stuchlík 2006, 136-137). V Olomouci byl na dómském návrší nalezen žárový hrob v několika nádobách v jamce ve věteřovské sídlištní vrstvě. Z pohřbu zbyl popel bez úlomků kostí, obsahující čtyřikrát více fosforu než okolní zemina (Dohnal 2004, 287-88). Z Vepřku u Mělníka je z hrobu 15A zásobnice krytá miskou; v nádobce nebyly zjištěny žádné kosterní zbytky (Lička – Lutovský 2006, Abb. 28:1-3, Taf. V, IX:3,4). Ze samotných jihozápadních Čech je sice v literatuře uváděno několik žárových pohřbů věteřovského stáří, ovšem téměř všechny jsou velmi nejisté, resp. v jednom případě byla původní klasifikace zcela přehodnocena (Vrcovice: Militký 1998; pochybnosti srov. Havlice 2000; týž 2001; Vodňany: Michálek 1995; Havlice 2001, 60; Kyselý 2006; Mašková – Michálek 2006; západní Čechy: Čujanová-Jílková 1971).

Obr. 2. Hříměždice. Zásobnice.
Abb. 2. Hříměždice. Vorratsgefäß.

Sedlovité sekery

Z Příbramska jsou uváděny také dvě kamenné sedlovité sekery. První pochází z Pročevil – okolí u Březnice; byla nalezena v novověké zdi, tj. v sekundárním uložení⁵. Druhá je z Třebnice na Sedlčansku, byla sebrána na haldě kamení u pole. Mineralogické posouzení exempláře z Pročevil: porfyrít⁶.

4 Později toto datování J. Neustupný zpochybnil, když (s otazníkem) připustil věteřovské stáří nálezu (Neustupný 1963-1964, pozn. 5). M. Bartelheim nález jen eviduje v rámci jihočeské únětické skupiny (Bartelheim 1998, Karte 87 – č. 234). V. Moucha nádobu charakterizoval jako mladoúnětickou.

5 „Mlat ten byl nalezen u Pročevil v lese ve zdi, již ohradili oboru kamennou zdí“ (Kout 1921(?) - 1926). Jednalo se o zeď obory, vybudované asi v 18. století na úpatí Altánu (Hájek 1954, 156; Fröhlich 1993, 37).

6 Za laskavé určení děkuji B. a V. Šreinovým, č. výzkumného záměru MK00002327201.

Tyto artefakty jsou sice v českém názvosloví obecně nazývány sekeromlaty, ovšem z hlediska terminologického je lepší používat název sekera – jedná se o nevrtnaný nástroj (srov. *Sklenář – Sklenářová – Slabina 2002*, 313; jinak záležitost vidí *Hartl 1989*, 47 – mlat se žlábkem; ovšem zde je smíšen mlat/palice se sekerou), v současné německé literatuře je popisována jako „Rillenbeil“ (*Zich 1987*, 62-63; *Bartelheim 1998*, 80-81, typ V6 – s další lit.; *Neustupný 1943* – „Rillenaxt“).

Z hlediska typologického J. Neustupný dále upozornil na artefakty, které mezi sedlovité sekery nepatří (*Neustupný 1943*). Jedná se o sekery se schůdkem (Absatzhammeraxt), které se od sedlovitých seker liší zejména tím, že jim schází charakteristický žlábek (sedlo). V tomto soupise jsou proto uvedeny zvlášť (č. 83-86; *obr. 3*) a není s nimi dále pracováno.

Sedlovité sekery jsou považovány výhradně za pracovní nástroje (jen jistým nedopatřením se s nimi počítalo k drcení rudy). Nedávno byla formulována další hypotéza, která sedlovitým sekerám přisuzuje roli symbolických předmětů, určených k bližší nespecifikovaným úkonům a rituálům, přičemž pracovní charakter seker v podstatě odmítá (*Turek – Daněček 2000*). Autoři svoji představu odůvodňují následovně:

1. Nálezy seker se soustřeďují zejména v Pražské kotlině a ve středních Čechách.
2. Sekery se objevují v mladších fázích únětické kultury, tj. v době, kdy již byly kovové sekery běžně dostupné.
3. Za symbolické považují volbu jednoho materiálu (porfyrit); symbolický význam mělo mít i zdrsnění povrchu, jakožto protikladu k hladkému povrchu kovových seker (ačkoli před tím v textu uvádějí, že tělo seker bylo až k hlazenému ostří zakryto úvazem).
4. Za výrazně symbolický považují tvar, který označují jako falický; dávají jej do vztahu k patriarchální symbolice mladého eneolitu (jako příklad uvádějí hrob KZP ze Stehelčevsi s falickým idolem, či nahodilé analogie z francouzského neolitu).

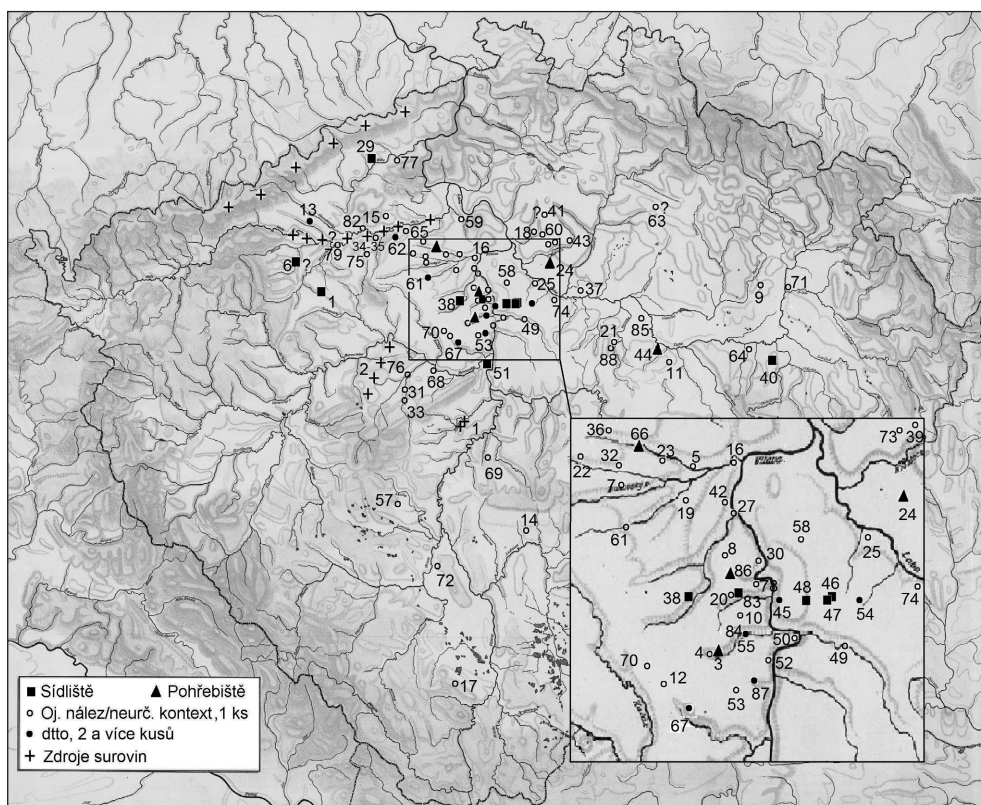
Ad 1. Z území Čech je v soupise registrována více než stovka kusů sedlovitých seker (tj. včetně celých jedinců, fragmentů a polotovarů; *obr. 4*) z 80-83 nalezišť, z toho 13-16 exemplářů s kontextem (*tab. 1*).

Katastr	Kontext	Datování
Běsno	sídliště	starší únětická?
Břve-Litovice	hrob	ÚK? (KZP?)
Dolánky	sídliště ?	ÚK? (KŠK-KZP?)
Ješín	?	?
Konětopy	hrob	?
Křemyž	sídliště, zlomek sekery	klasická fáze ÚK ? (KŠK?)
Malé Čičovice	sídliště	ÚK? (KŠK?)
Mikulovice	sídliště	?
Polepy	pohřebiště	starší ÚK (KZP ?)
Praha-Čakovice, Avie	sídliště	klasická fáze?
Praha-Čakovice, ul. Kostelecká	sídliště	klasická fáze
Praha-Ďáblice	sídliště	starší únětická
Praha-Lipence	sídliště	předklasická fáze ÚK (KŠK?-KZP?)
Šlapanice	hrob	KŠK? viz Poznámka 8

Tab. 1. Přehled nalezišť sedlovitých seker s kontextem.

Tab. 1. Übersicht der Fundstellen der Rillenbeile mit den Kontexten.

Ostatní, a těch je většina, jsou tzv. ojedinělé nálezy nebo pocházejí z již nezjistitelných kontextů (obr. 3). Rozložení nálezů je následující: Největší koncentrace začíná v údolí Litavky (v blízkosti zdroje porfyrítů křivoklátsko-rokycanského pásma), pokračuje údolím Berounky a vltavským levobřežím (resp. pražskou kotlinou) přes Slánsko až k povodí Ohře, kde končí na Podbořansku. Další koncentrace je na pravobřeží dolního toku Jizery, a dále mezi Kolínem a Kutnou Horou. Vzhledem k tomu, že soupis není zdaleka úplný (odhadem obsahuje zřejmě 2/3 až 3/4 z celkového počtu různým způsobem evidovaných exemplářů), je zřejmé, že některé regiony jsou podprezentovány. To se týká zejména povodí Bíliny, částečně Poohří, východních Čech a východní části středních Čech⁷.

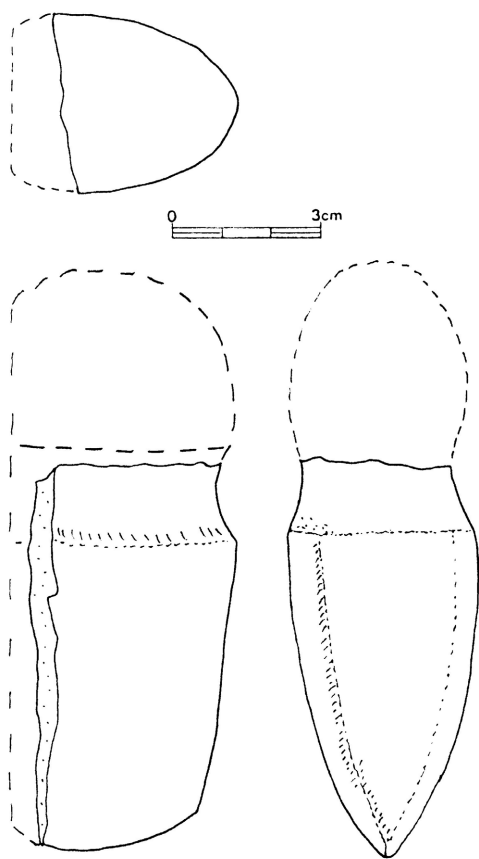

Obr. 3. Mapa výskytu sedlovitých seker a seker se schůdkem. Obr. 1-3 kreslil autor.

Abb. 3. Verbreitung der Rillenbeile und steinernen Absatzbeile. Abb. 1-3 Zeichnung des Autors.

Pražská kotlina je tedy množstvím nálezů sedlovitých seker jen zdánlivě výjimečná (je to dáno také vysokou hustotou prozkoumaného území a intenzitou povrchových sběrů).

⁷ Do soupisu nebyla zahrnuta velká část předmětů, uvedených v literatuře bez bližší specifikace (např. Budínský 1981, 10, 46, 58, 73; týž 1985, 26, 38). Zejména severní Čechy jsou z tohoto důvodu silně podhodnoceny.

Obr. 4. Dřínov, okr. Kladno. Část sedlovité sekery, ojedinělý nález. M Slaný, inv.č. 2663. Kreslil Václav Moucha. Nepublikováno.

Abb. 4. Dřínov, Kr. Kladno. Teil eines Rillenbeils, Einzelfund. Zeichnung von Václav Moucha, unpubliziert.

Ad 2. Předlohy sedlovitých seker lze hledat již v kultuře šňůrové keramiky, jak na to svého času poukázal J. Neustupný (*Neustupný* 1939, 124; *týž* 1943). Jedná se o masivní sekery typu BL2 v III. nálezové skupině KŠK (podle třídění M. Buchvaldeka; srov. *Buchvaldek* 1967, Karte Nr. 28; *týž* 1986, obr. 48-49; podle třídění M. Zápotockého se jedná o sekery/klíny; *Zápotocký* 2002, 178, 182). Charakteristické pro ně je zbroušené/leštěné ostří, plochý hřbet, zaoblený týl; část těla je zdrsněna pikováním. K několika málo příkladům, publikovaným již J. Neustupným, lze připojit výběrově další (z pohřebišť nebo ojedinělých nálezů⁸).

Za reprezentanta prototypu sedlovitých seker možno označit masivní sekery z Chrástán (okr. Praha-západ; hrob I/78). Byla vyrobena z amfibolitické břidlice, měla zbroušené ostří, plochý hřbet a téměř sedlovitě zúženou týlní část, zaoblenou otukáváním (pemrlváním). Náleží III. nálezové skupině KŠK (*Vávra* 1981, obr. 2:19, tab. VII:19; *Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská* 1997, 158-159, obr. 53:19).

V kultuře zvoncovitých pohárů nelze vývoj v tomto směru spolehlivě sledovat, neboť v hrobech se sekery/sekeromlaty prakticky nevyskytují (*Havel* 1978; *Turek* 2006); pokud jsou sekeromlaty mimo kontext, jsou jen obtížně datovatelné (např. dvojhrbité sekeromlaty – rámcově jen střední/mladší eneolit – star-

8 Střední Čechy: Kralupy nad Vltavou, Kamenný Most, Vraný, Slaný, Pchery (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská* 1997), Velim (*Michálek* 1983, tab. 12:1), Týmákov (?; *Sklenář* 1986, tab. I:2), Čáslav-Hejdiv, Třebonín, Zehuby (*Zápotocký* 2002, obr. 16:4-7). Severozápadní Čechy: Tušimice (*Dobeš* 1997a, obr. 5:3), Břešťany (*Buchvaldek – Velímský* 1987, obr. 9:6), Čachovice, hr. 10 a 35 (*Neustupný – Smrž* 1989); početný soubor pak pochází z Vikletic (*Buchvaldek – Koutecký* 1970). Východní Čechy: Pamětník, Trávník (*Kalferst – Prostředník* 1993), Šárovceva Lhota (*Ulrychová – Prostředník* 1995, obr. 8:4), Nejepín (*Zápotocký* 2002, obr. 17:6). Západní Čechy: Koryta, Slavošovice (*Hůrková* 1996, obr. 3:3, 9 – dat. eneolit; k tomu srov. *Metlička – Řezáč – Turek* 2007 – v soupise tyto lokality neuvádějí).

ší doba bronzová; *Zápotocký 2002*, 182)⁹. Podobná tendence je i v pohřebním ritu ve starším období únětické kultury (resp. protoúnětická a staroúnětická fáze; *Matoušek 1982*). Ze sídlišť KZP je materiálu známo jen velmi málo, totéž lze konstatovat i pro starší únětickou kulturu (*Smejtek 2001*, 230-231; *týž 2005*; *Turek 2006*). Proto se sedlovité sekery jen zdánlivě „náhle“ objevují v již „hotové“ formě v kontextu starší únětické kultury (viz níže).

Z kontextů je ze staro- až předklasické fáze únětické kultury 4-5 exemplářů. Z klasické fáze pocházejí 2-3 exempláře, z poklasické není znám bezpečně žádný (na sídlišti v Křemýži byly v objektech smíchané horizonty; srov. *Pleinerová 1966*). Zdálo by se, že mladší (tj. klasické až poklasické) datování by přece jen mohl podporovat jejich výskyt v jižních Čechách. Odtud jsou zatím registrovány jen sporadické nálezy KŠK; KZP zatím chybí a dominantní jsou právě až nálezy mladší únětické kultury z období klasické fáze/BA2 (podle *Havlice 2000*; *Chvojka 2007*). Ovšem ani jedna sedlovitá sekera nebyla nalezena v přímém kontextu únětické kultury, všechny jsou ojedinělými nálezy. Čtyři z nich jsou navíc až za hranicí dosud známého únětického osídlení, které začíná až v průběhu klasické fáze. Další problém představuje samotná chronologie: zatímco V. Moucha klade klasickou fázi UK do BA1 a poklasickou do BA2 (*Moucha 2005*, 7, Abb. 1), J. Havlice a O. Chvojka posouvají obě fáze do stupně BA2 (starší únětickou kulturu pak do BA1). Přikloníme-li se k systému V. Mouchy, znamenalo by to, že sedlovité sekery se s únětickým osídlením jižních Čech téměř míjely. S počtem sedlovitých seker na území jižních Čech kontrastuje i dnes známé množství únětických lokalit (min. 250; k publikaci připravuje J. Havlice).

Rovněž v okolních regionech jsou nálezy v únětickém kontextu velmi vzácné, např. ze Sas-ka (Neudorf) je jeden hrobový nález (?), datovaný do starší únětické kultury (BA1; *Kaufmann 1957*, 270-271). Z Durynska je z 34 kusů 33 ks ojedinělými nálezy, jeden exemplář pochází z hrobu (*Schrickel 1952*), z Moravy je uváděno 12 kusů, z toho jeden byl nalezen v únětické jámě (*Tihelka 1966*).

Z prostředí straubinské kultury nejsou sedlovité sekery uváděny (srov. *Bartelheim 1998*). To by mohlo odrážet situaci na Plzeňsku, odkud únětická kultura není prakticky známá. Je ale stěží přijatelné, že region svými přírodními podmínkami příznivý k trvalému osídlení by byl prázdný po jedno tisíciletí – tj. mezi koncem chamské kultury a horizontem BA2/BB1 (když nebereme do úvahy zatím sporadické nálezy KŠK, KZP a starší únětické kultury). Pravděpodobnější je, že zde vlastní časně a starobronzový horizont nebyl rozpoznán.

Zajímavé je i porovnání zastoupení jednotlivých kultur (KŠK, KZP a UK) v rámci katastru (tab. 2). Pozoruhodná je poměrně vysoká vazba sedlovitých seker na eneolitické kultury (asi 15x) v porovnání s únětickou kulturou (10x). Jistým signálem je i vyšší zastoupení v kombinaci KŠK-UK (7x) proti KZP-UK (2x). Čísla jsou pochopitelně jen orientační.

9 A. Stocký uvádí nález sedlovité sekery z hrobu KZP v Chrástanech, okr. Kolín (*Stocký 1926*, 133). Stanovisko J. Neustupného k tomuto nálezu bylo zprvu skeptické (*Neustupný 1939*, 124, pozn. 7), později byl hrob přehodnocen jako šňůrový (*Neustupný 1943*, 129; *Hájek 1961*, 141; *Buchvaldek 1967*, 134). Jiným sporným nálezem je soubor předmětů ze Šlapanic u Slaného, kde nález sedlovité sekery v hrobě KŠK (*Neustupný 1943*) byl později zpochybněn (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 133); jinak situaci vidí např. B. Zich a M. Bartelheim, kteří výskyt seker se žlábkem v prostředí KŠK připouštějí (*Zich 1987*; *Bartelheim 1998*, 80). Jistou vazbu sedlovitých seker na pozdněeneolitické skupiny, resp. na KZP, by mohl signalizovat sběrový nález v Libomyšli (lokalita II, okr. Beroun; *Stolz 2000*; *Stolz – Matoušek 2006*, 107, obr. 18).

Kultury a jejich kombinace	Evidence celkem	Evidence v kategorii ojedinělý nál.
- („kultura neevidována“)	13x	13x
KŠK	6x	6x
KZP	5x	4x – 5x
UK	11x	10x
KŠK, KZP	4x	4x
KŠK, UK	10x	7x
KZP, UK	3x	2x
KŠK, KZP, UK	19x	15x

Tab. 2. Frekvence kulturního zařazení sedlovitých seker v rámci katastru.

Tab. 2. Frequenz der kulturellen Einordnungen der Rillenbeile im Rahmen den Katastern.

Ad. 3 – suroviny. V případě seker typu BL2 se ze surovin objevuje krystalická břidlice, amfibolické rohovce, erlán (srov. Praha-Jinonice: *Cílek 1993*, 141).

K již zmíněným sekerám typu BL2 lze připojit také mineralogické rozborů některých sekeromlatů KŠK. Ze surovin se uplatňují na Bílinsku a Duchcovsku amfibolit 12x, čedičové vulkanity 6x, porfyrity 6x, ostatní 3x (*Brus 1987; týž 1991*), v Pražské kotlině porfyr/porfyrít/spilit 13x, hadec 3x, amfibolit 1x, vápenec 6x a ostatní 1x (*Buchvaldek – Havel – Kovářík 1991; Cílek 1993*, 141). Analýzy nejsou zdaleka kompletní, ale zdá se, že v pražské oblasti převažoval porfyr/porfyrít, v severních Čechách naopak amfibolit. Za zdroje porfyrítu jsou považovány Krušné hory, pásmo mezi Křivoklátem a Rokycany (č. 2), terasy Praohře (*Brus 1987*) a kozohorské pásmo u Nového Knína (č. 1; *Turek – Daněček 2000*)¹⁰.

Šňůrové sekeromlaty v III. nálezové skupině jsou tak většinou z amfibolitů a porfyrítů; v hrobech této skupiny sekeromlaty ubývají a jejich místo mohly postupně zaujmout těžké sekery typu BL2 (*Buchvaldek 1986*, 106; *Neustupný 1965*, 398). To se mohlo odrazit i ve výběru suroviny: porfyrity, původně užívané k výrobě sekeromlatů, se staly (výhradní?) surovinou pro výrobu sedlovitých seker.

Z dostupných zahraničních přehledů lze výběr hornin na výrobu sedlovitých seker dokumentovat na příkladu středního Německa (*Durynsko; Schrickel 1952*), kde ze 34 kusů byl křemenec zastoupen 3x, amfibolit 9x, žula 2x, rula 2x, ostatní 4x, blíže neurčená hornina pak 15x. Surovinová pestrost je tedy obdobná situaci v českém eneolitu.

Ani různá velikost sedlovitých seker neobstojí jako argument proti jejich profánnímu užití; stejnou variabilitu mají všechny neolitické a eneolitické sekery. Stejně lze hodnotit i broušení, omezující se jen na ostří; to se ostatně objevuje již v mladém eneolitu (*Zápotocký 2002*). Zdrsnění povrchu mělo rovněž praktickou funkci – zabráňovalo a omezovalo smekání, či posuny úvalu sekery na topůrku. Rozhodně se tedy nejednalo o symbolický protiklad k hladkému povrchu kovových seker.

Ad. 4. Tzv. falický tvar sedlovitých seker je jen zdánlivě primárním prvkem. Ve skutečnosti je výsledkem nezbytného umístění žlábků do poloviny až horní třetiny výšky, tedy zcela praktického prvku (tj. stejně jako v případě umístění otvoru vrtaných kamenných nebo kovových seker/

¹⁰ Autoři sice v textu kozohorské pásmo uvádějí, zapomněli však na jeho lokalizaci (*Svoboda 1960*, 540).

sekeromlatů). Pokud by se jednalo o symbolické předměty, jistě by se nevyráběly z tak trvanlivého a kvalitního materiálu, ale použili by méně náročnou surovinu, např. vápenec (jako v již vzpomínaném případě vápencového falu ze Stehelčevsi). Samotný žlábek byl jistým technickým zjednodušením; šlo vlastně o sjednocení úvazu na topůrko jak u souběžně užívaných sedlovitých seker, tak těžkých palic se žlábkem.

Pokud shrneme – žádná sedlovitá sekera nebyla nalezena v kontextu, který by byl jen naznačoval její symbolickou funkci; jak výše uvedené důvody, tak stopy opotřebení jasně ukazují na jejich praktické využití (např. kácení a zpracování dřeva).

Příloha: Soupis sedlovitých seker („Rillenbeil“) a seker se schůdkem („Absatzbeil“)¹¹

Za heslem jsou připojeny odkazy na nálezy KŠK (vesměs *Buchvaldek* 1967; *Turek* 2005), KZP (vesměs *Hájek* 1968; *Smejtek* 2005) a ÚK (*Bartelheim* 1998; *Smejtek* 2005) v daném katastru (pokud to bylo možné, byly údaje doplněny o další dílčí literaturu a databázi ADC).

Sedlovité sekery (celé kusy, fragmenty a polotovary):

1. Běsno, okr. Louny, únětické sídliště (*Pleinerová* 1966, 410, pozn. 201). KŠK (*Dobeš* 1997b, 76-77).
2. Brandýsko ? (*Turek – Daněček* 2000, obr. 3:4). KŠK (Brandýs n. L.), KZP (Brandýs n. L.), UK (Brandýs n. L.).
3. Břve, okr. Praha-západ, Litovice, hrob – mohyla (?), nádoba ztracena (NM 10005 – obr.; *Stocký* 1928, tab. XIX:7; *Sklenář* 1992, č. 56/7). KZP. Pozn.: datování hrobu do ÚK nejisté, mohlo by jít také o KZP.
4. Břve, okr. Praha-západ, oj. n.? (NM 27050).
5. Černuc, okr. Kladno, oj. n. (*Fencl* 1975, 249, tab. XIV:5). UK. Čertovka, viz Hořany.
6. Dolánky, okr. Louny, Rubín, únětické sídliště/oj. n. (*Pleinerová* 1966, 413, pozn. 209). KŠK, KZP.
7. Dřínov, okr. Kladno, oj. n. (obr. 4; *Böhm* 1933, 62). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská* 1997, 125), KZP, UK. Pozn.: J. Böhm popisovanou sedlovitou sekera zaměnil s nálezem „kamenného klínu“ z únětického hřbitova (hrob 20), prokopaným V. Schmidtem (*Schmidt* 1895, 733). Ten ale materiál z tohoto pohřebiště odevzdal do NM Praha. Za informaci děkuji Václavu Mouchovi.
8. Holubice, okr. Praha-západ (*Turek – Daněček* 2000, 254). KŠK, UK.
9. Horní Příim, okr. Hradec Králové, oj. n. ? (*Vokolek* 1993, obr. 16:13). UK.
10. Horoměřice, okr. Praha-západ (*Turek – Daněček* 2000, 254). KŠK, KZP.
11. Hořany, okr. Kutná Hora, Čertovka (NM 19493 – obr.). UK.
12. Hořelice, okr. Praha-západ (NM – nově neev.; *Sklenář* 1992, č. 176/3). KŠK, UK.
13. Hrušovany, okr. Chomutov; 2x (*Pleinerová* 1966, 420; *Michálek* 1999, tab. 14:14).
14. Hůrka, okr. Tábor, oj. n. (*Hájek* 1954, obr. 20:6; *Fröhlich* 1985).
15. Chožov, okr. Louny (*Pleinerová* 1966, 356, pozn. 43). UK.
16. Chržín, okr. Kladno (*Horáková-Jansová* 1932, obr. 35:3). KŠK. Pozn.: část týlu se žlábkem.
17. Jankov, okr. České Budějovice, oj. n. (*Fröhlich* 1985, obr. 1:2).
18. Jenichov, okr. Mělník, oj. n. (*Sklenář* 1982, 34/3a; *týž* 2004, č. 24174, tab. CXIV:6). Eneolit, UK. Pozn.: část břitu chybí.

11 Za podněty, diskuse a upozornění na některé nálezy děkuji Václavu Mouchovi, Jiřímu Fröhlichovi, Janu Michálkovi, Jiřímu Havlicovi, Danielu Stolzovi, Petru Holodňákovi a Miroslavu Dobešovi. Václavu Mouchovi rovněž děkuji za kresbu sekery z Dřínova.

19. Ješín, okr. Kladno (*Horáková-Jansová 1932*, tab. VIII:7). UK. Pozn.: část ostrí chybí.
20. Kamýk, okr. Praha-západ (NM 9991 – obr., foto; *Stocký 1928*, tab. XIX:11). KŠK (nad hrobem II údajně nalezena únětická nádoba; *Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 159-160), KZP (*Smejtek – Vojtěchovská 1997*, 12-13), UK.
21. Klášterní Skalice, okr. Kolín (NM 10000; *Stocký 1928*, tab. XIX:2). UK (*Vokolek 2007*, 45).
22. Klobuky, okr. Kladno (NM 9992; *Stocký 1928*, tab. XIX:12). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 125), UK (*Vokolek 2004*, 32).
23. Kmetiněves, okr. Kladno (*Horáková-Jansová 1932*, tab. VIII:6). KŠK, UK.
24. Konětopy, okr. Mělník, hrob? (*Sklenář 1966*, č. 1110, tab. IX:285).
25. Kostelec nad Labem, okr. Mělník (*Sklenář 1973*, č. 11009, tab. XXXV:23; *týž 1982*, 134, 47/1g). KŠK, KZP, UK.
26. Kostelec nad Labem – okolí, okr. Mělník (*Sklenář 1973*, č. 11008, tab. XXXV:24; *týž 1982*, 47?/a19e).
27. Kralupy nad Vltavou, okr. Mělník (*Sklenář 1966*, č. 1111, tab. IX:286; *týž 1982*, 50/0hh). KŠK, KZP, UK. Pozn.: část břitu se žlábkem.
28. Kralupy nad Vltavou?, okr. Mělník (*Horáková-Jansová 1932*, obr. 35:4; *Sklenář 1982*, (50)c. Pozn.: podle L. Jansové se jedná o Kralupy n.Vlt., podle zjištění K. Sklenáře je tato lokalita nejasná.
29. Křemýž, okr. Teplice, únětické sídliště, obj. 24 (intruze knovízské keramiky; *Pleinerová 1966*, 428-432, pozn. 283). KŠK (obj. 37 – intruze: *Dobeš – Budinský – Buchvaldek – Muška 1991*, 97-98; ostatní katastr). Pozn.: mělce vyznačené a slabě zdrsněné sedlo (NZ 2001/48, A. Knor).
30. Libčice nad Vltavou, okr. Praha-západ (*Horáková-Jansová 1932*, obr. 35:2). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 161), KZP, UK. Pozn.: pracovní sekera BL2 KŠK?
31. Libomyšl (lok. II), okr. Beroun, oj. n. (*Stolz 2000; Stolz – Matoušek 2006*, 107, obr. 18). KZP.
32. Lisovice, okr. Kladno (NM 10003 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:3; *Neustupný 1943*, Abb. 9:1). KZP, UK (*Vokolek 2004*, 41-42).
- Litovice, viz Bře, Litovice
33. Lochovice, okr. Beroun (NM – nově neev.; *Sklenář 1992*, č. 388/5). UK.
34. Louny – okolí (*Zápotocký 1975a*, 216). KŠK, KZP, UK (katastr).
35. Louny – okolí (NM 40573). Pozn.: zlomek (týl).
36. Lukov, okr. Kladno (NM 15783 – obr.). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 128). Pozn.: profilací připomíná spíše sekeromlaty KŠK.
37. Lysá nad Labem, okr. Nymburk (*Jaklová 1994*, obr. 4:1). KZP. Pozn.: horní část břitu fasetovaná.
38. Malé Čičovice, okr. Praha-západ, únětické sídliště, jáma I a II (NM 49865 – obr., zlomek – týl, 50087 – obr.; *Neustupný 1943*, Abb. 12). KŠK (mezi únětickými hroby; *Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 164).
39. Mělnické Vtelno, okr. Mělník, oj. n. (*Sklenář 1966*, č. 1108, tab. IX:284; *týž 1982*, 238, č. 72/4a).
40. Mikulovice, okr. Pardubice, únětické sídliště (*Böhm 1932*, 49; *Vokolek 1993*, 40).
41. Mšeno a okolí?, okr. Mělník; 2x (*Sklenář 1968*, tab. IV:40; *týž 1982*, 288, č. 79?/a). KZP.
42. Nelahozeves, okr. Mělník, PTZ (*Sklenář 1966*, č. 1109, tab. IX:287; *týž 1982*, 82/3k). KŠK (katastr), KZP.
43. Nemyslovice, okr. Mladá Boleslav (*Turek 1932*, 57).
44. Polepy, okr. Kolín, hrob 26 (*Dvořák 1926-1927*, tab. VI:4; *Neustupný 1943*, Abb. 7:2; *Moucha 1954*, obr. 233). KZP – hroby KZP v sousedství hrobů UK. Pozn.: sekera je poměrně archaického tvaru.
45. Praha-Bohnice, Zámka; 4ks (*Hájek – Moucha 1985*, obr. 3:29; *Turek – Daněček 2000*, obr. 5:2-4). KŠK, KZP, UK.
46. Praha-Čakovice, staveniště Avie, únětické sídliště (NZ 4919/57 – foto J. Rataj; *Justová 1968*, 23; *Smejtek 2005*, 422). KŠK, KZP. Pozn.: narušený objekt se zlomky únětické keramiky (koflíky), dělníci odevzdali z porušené části sedlovitou sekeru; výrazný žlábek, povrch drsněn.
47. Praha-Čakovice, ul. Kostelecká a Tryskovická, únětické sídliště, obj. (*Kovářík 1983*, obr. 14:3). Pozn.: zlomek břitu, do soupisu zařazeno podle profilu.
48. Praha-Řáb, únětické sídliště, obj. (*Neustupný 1939*, obr. 1:4; *týž 1943*, Abb. 7:3; *Smejtek 2005*,

430-431). KŠK, KZP.

49. Praha-Hloubětín, oj. n. (NM 10002 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:1; *Sklenář 1992*, č. 578/8; *Smejtek 2005*, 433 – obr.). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 169), KZP.

50. Praha-Holešovice, u plynárny (NM 17498 – obr.). KŠK, KZP, UK. Pozn.: podle kresby poněkud netypický tvar, horní část odpovídá spíše mlatu – viz např. Ziegelroda, Kr. Querfurt – zde jako „Doppelhammer“ (*Schröckel 1952*, Abb. 1:4). Může jít rovněž o dodatečně upravenou sedlovitou sekeru.

51. Praha-Lipence, únětické sídliště, obj.; 2 ks (*Havel 1981*, obr. 3; *Smejtek 2005*, 444 – obr.). KŠK, KZP – hroby KŠK porušeny únětickými, samotný objekt UK rovněž porušen.

52. Praha-Malá Strana, Čertovka (*Stocký 1928*, tab. XIX:8; *Smejtek 2005*, 445).

53. Praha-Řeporyje (NM 10203 – obr.). KŠK (*Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 165), KZP, UK – hrob/y UK v blízkosti hrobů KŠK.

54. Praha-Vinoř, Kamenný stůl, oj. n.; 3 ks (*Turek – Daněček – Kostka 1998*, obr. 12:3; *Turek – Daněček 2000*, obr. 3:2, 3; *Smejtek 2005*, 455-456). KŠK, UK.

55. Praha, Šárka, oj. n.; 7 ks (NM 10168 – břit; *Sklenář 1992*, č. 611/15; *Turek – Daněček 2000*, obr. 4:1-6, 5:1; *Smejtek 2005*, 442 – Liboc 1). KŠK, UK.

56. Praha, ? (*Turek – Daněček 2000*, obr. 2).

57. Pročevily-okolí, okr. Příbram, oj. n.? (*Kout 1913*; *Hájek 1954*, obr. 20:7; *Fröhlich 1993*, 37).

58. Předboj, okr. Praha-východ (NM 37829 – obr.). KŠK.

59. Roudnice nad Labem, okr. Litoměřice, Hracholusky, oj. n. (*Zápotocký 1975b*, 229; *Trefný 2005*, 10). KŠK, KZP (katastr), UK (*Vokolek 2007*, 36).

60. Řepín, okr. Mělník (NM 9999 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:6; *Sklenář 1982*, 96/0h.1). KŠK, UK.

61. Slaný, okr. Kladno, „Slánská Hora“, 2 ks (NM 9993; *Stocký 1928*, tab. XIX:4; M Louny A146 – obr.). KŠK, KZP, UK. Pozn.: podle fotografie patrně druhotně upravený fasetovaný sekeromlat KŠK.

62. Slavětín nad Ohří, okr. Louny; 3 ks (NM 33189 – obr., 33190, 40571 – obr.). KZP, UK.

63. Sobotecko, okr. Jičín, bez bližší lokalizace (*Filip 1947*, 284).

64. Staré Čivice, okr. Pardubice, oj. n.? (*Böhm 1932*, 48 – zde jako Čivice; *Vokolek 1993*, 40). Pozn.: sekera s navrtaným otvorem.

65. Stradonice, okr. Louny (NM 9998 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:9). KŠK, KZP, UK.

66. Šlapanice, okr. Kladno, hrob KŠK? (*Neustupný 1943*, Abb. 1:6; *Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997*, 133; viz poznámku 8). Sekera připomíná spíše sekery KŠK (podobný je exemplář z Polep!), KZP, UK (*Vokolek 2007*, 126).

67. Tachlovice, okr. Praha-západ (*Fröhlich 1985*; *Michálek 1999*, tab. 1:6).

68. Tetín, jeskyně Koda, okr. Beroun, oj. n. (NM; *Vencl 1978*, obr. 2:1; *Sklenář – Matoušek 1992*; *tíž 1994*, 36, Taf. XXVI:8).

69. Třebnice, okr. Příbram, oj. n. (*Hájek 1954*, obr. 20:4; *Sklenář 1984*, tab. III:3; *tíž 1991*).

70. Úhonice, okr. Praha-západ (NM 41031). Pozn.: zlomek (blíže neuveden).

71. Věkoše, okr. Hradec Králové (*Filip 1948*, obr. 29:28). KZP.

72. Vrcovice, okr. Písek (*Fröhlich 1985*, obr. 1:1; *tíž 1997*, 217 – obr.). UK (resp. BA2/BB1!).

73. Vysoká Libeň, okr. Mělník, oj. n. (NM 10006; *Sklenář 1982*, 440, 129/3c.2). KŠK. Pozn.: část bříty.

74. Zápy, okr. Praha-východ (*Turek – Daněček 2000*, obr. 3:1). KŠK, UK.

75. Zbrašín-okolí, okr. Louny (*Pleinerová 1966*, obr. 21:11). UK.

76. Zdice, okr. Beroun (za upozornění děkuji D. Stolzovi, který nález a ostatní exempláře z okresu Beroun připravuje k publikaci). KŠK.

77. Žalany, okr. Teplice, oj. n. (*Stocký 1926*, 166, 170; *Budinský 1978*, 186, č. XVIII-A; *tíž 1977*, obr. 16:4). KŠK, KZP.

78. Žalov, okr. Praha-západ, Řivnáč (NM 26965 – obr., 27049 – obr., 27055 – obr.; 3 ks, z toho č. 27055 údajně polotovar). UK (katastr).

79. Žatecko, okr. Louny, bez okolností (M Žatec, inv. č. Ti66 – býv. sbírka A. Tischera; za informace děkuji P. Holodňákovi).

80. Nejasná lokalita: Praha-Kobylisy, Vlachovka nebo Hrádek u Sudoměře (NM 28704; k lokalizaci cihelný srov. *Smejtek 2005*, 440 – Libeň 3). Pozn.: zlomek (týl).

81. Neznámé naleziště (NM 34451). Pozn.: břit se sedlem.

Dodatek:

82. Postoloprty, okr. Louny, bez okolností (M Žatec, inv. č. 2456; za informace děkuji P. Holodňákoví). KŠK, KZP, UK.
87. Praha-Jinonice, 2x (M Č. Budějovice, sbírka Ohrada, soupis v archivu NZ AÚ Praha, č. 77-78, foto). KŠK, KZP, UK.
88. Kouřim-Molitorov, oj. n. (M Kouřim, soupis v archivu NZ AÚ Praha, I. Borkovský).

Sekery se schůdkem:

83. Kamýk, okr. Praha-západ, sídliště, únětická jáma? (NM 43413 – obr.). KZP.
84. Praha, Šárka, oj. n. (NM 10001; *Stocký 1928*, tab. XIX:10).
85. Sokoleč, okr. Nymburk (NM 9997 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:13). UK.
86. Tursko, okr. Praha-západ, hrob (NM 10004 – obr.; *Stocký 1928*, tab. XIX:5; *Sklenář 1992*, č. 793/7). KŠK, UK.

Neprověřené nálezy:

- Liběchov, okr. Mělník – vyrobeno z přeraženého valounu, místo ostří kladivovitá plocha (*Sklenář 1973*, č. 9647, tab. XXXV:22; *týž 1982*, 188, č. 59/3b). Pozn.: mlat?
- Litoměřice (*Pleinerová 1966*, 353, pozn. 24).
- Ředhošť, okr. Litoměřice, oj. n. (*Blažek – Kotyza 1990*, 35). Pozn.: „Týl kamenného sekeromlatu“.
- Semonice, okr. Náchod (*Vokolek 1993*, 40).
- Stéblová, okr. Pardubice (*Vokolek 1993*, 40).
- Střimice, okr. Most, v staroúnětických hrobech kamenný nástroj (*Pleinerová 1966*, 440, pozn. 343); NZ 3312/39 – označeno jako pěstní klín („Faustkeil“).
- Tursko, okr. Praha-západ (NM 10007).

Vyřazeno:

- Bílina, okr. Teplice, hrob nebo sídliště?, část kamenné sekery (NZ 5287/51 – obr.; *Pleinerová 1966*, 425, pozn. 270). Pozn.: jedná se o plochu sekerku, resp. teslu, eneolit.

Literatura a prameny

- Bartelheim, M. 1998:* Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 46. Bonn.
- Blažek, J. – Kotyza, O. 1990:* Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. I. Fond Libochovice. Archeologické výzkumy v severních Čechách 18. Teplice.
- Böhm, J. 1932:* Únětické nálezy na Pardubicku, Památky archeologické 38, 47-49.
- 1933: Únětické nálezy ze Slánska, Památky archeologické 39, 62-64.
- Brus, Z. 1987:* Petrografické určení broušených kamenných nástrojů, Praehistorica 13, 84-87.
- 1991: Petrografické určení a původ hornin některých sekeromlatů šňůrové keramiky z Bílinska a Duchcovska, Praehistorica 17, 147-150.
- Budinský, P. 1977:* Pravěk Teplicka I. Monografické studie Krajského muzea v Teplicích 13. Teplice.
- 1978: Teplicko v pravěku II. Monografické studie Krajského muzea v Teplicích 15. Teplice.
- 1981: Archeologické nálezy z Lounska a z území mimo severočeský kraj ve sbírce teplického muzea. Archeologický výzkum v severních Čechách 8. Teplice.

- 1985: Archeologické nálezy z Litoměřicka a z neznámých nalezišť ve sbírce teplického muzea. Archeologický výzkum v severních Čechách 12. Teplice.
- Buchvaldek, M. 1967: Die Schnurkeramik in Böhmen. Praha.
- 1986: Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. Praehistorica 12. Praha.
- Buchvaldek, M. – Havel, J. – Kovářik, J. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách VI. Praha, Praehistorica 17, 151-205.
- Buchvaldek, M. – Koutecký, D. 1970: Vikletice. Ein Schnurkeramisches Gräberfeld. Praehistorica 3. Praha.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997: Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI-XIV. Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha-západ, Praehistorica 22, 113-256.
- Buchvaldek, M. – Velimský, T. 1987: Katalog šňůrové keramiky v Čechách II. Povodí Lomského potoka na Bílinsku, Praehistorica 13, 63-121.
- Cílek, V. 1993: Poznámky k určení kamenné suroviny a sekeromlatů, Praehistorica 20, 141.
- Čujanová, E. 1997: Die urgeschichtliche befestigte Höhensiedlung Podražnice bei Horšovský Týn. In: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 6. Treffen 12. – 15. 6. 1996 in Hluboká nad Vltavou. Espelkamp, 103-107.
- Čujanová-Jílková, E. 1971: Žárové hroby na sídlišťích z rozhraní starší a střední doby bronzové v česko-bavorské oblasti, Archeologické rozhledy 23, 683-699.
- Dobeš, M. 1997a: Katalog šňůrové keramiky v Čechách IX. Kadaňsko, Praehistorica 22, 57-74.
- 1997b: Katalog šňůrové keramiky v Čechách X. Podbořansko, Praehistorica 22, 75-112.
- Dobeš, M. – Budinský, P. – Buchvaldek, M. – Muška, J. 1991: Katalog šňůrové keramiky v Čechách V. Bílinsko, Praehistorica 17, 75-145.
- Dohnal, V. 2004: Věteřovské osídlení dómského návrší v Olomouci. In: Kazdová, E. – Měřinský, Z. – Šabatová, K. (eds.), K počtu Vladimíru Podborskému. Brno, 281-305.
- Dvořák, F. 1926-1927: Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína, Památky archeologické 35, 22-45, tab. V-X.
- Fencel, V. 1975: Černuc, okr. Kladno, Výzkumy v Čechách 1973, 249.
- Filip, J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Praha.
- 1948: Pravěké Československo. Praha.
- Fröhlich, J. 1985: Sedlovité sekeromlaty v jižních Čechách, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 2, 117-119.
- 1993: Pravěké a slovanské osídlení v povodí Skalice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 8, 35-48.
- 1997: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové, Památky archeologické 45, 115-192.
- 1961: Kostrový hrob kultury zvoncovitých pohárů ze Stehelčevsi, Památky archeologické 52, 138-148.
- 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5. Praha.
- Hájek, L. – Moucha, V. 1985: Nálezy ze Zámku u Bohnic v Národním muzeu v Praze II, Archaeologica Pragensia 6, 5-76.
- Hartl, J. 1989: Kamenná broušená industrie. In: Sklenář, K. (ed.), Archeologický slovník 1. Kamenné artefakty. Praha.
- Hásek, I. 1960: První kovolitci – starší doba bronzová. In: Neustupný, J. a kol. (eds.), Pravěk Československa. Praha, 175-214.
- Havel, J. 1978: Pohřební rítus kultury zvoncovitých pohárů v Čechách a na Moravě, Praehistorica 7, 91-117.
- 1981: Archeologické nálezy z Prahy – Lipenců, Archaeologica Pragensia 2, 63-69.
- Havlice, J. 2000: Kontakty jižních Čech a středního Podunají ve starší době bronzové. Nepublikovaný rukopis diplomové práce, FF UK Praha.

- 2001: Pohřební ritus starší doby bronzové v jižních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 14, 57-64.
- Horáková-Jansová, L. 1932: Únětické nálezy v Kralupském museu, *Památky archeologické* 38, 52-55.
- Hůrková, J. 1996: Okresní muzeum v Klatovech. Katalog pravěké a raně středověké sbírky. Zprávy ČAS – Supplément 27. Praha.
- Chvojka, O. 2007: Současný stav poznání doby bronzové v jižních Čechách. In: Chvojka, O. – Krajíc, R. (eds.), *Archeologie na pomezí. Sborník příspěvků ze semináře, České Budějovice 8. 11. 2007. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 4. České Budějovice*, 29-55.
- Chvojka, O. – Michálek, J. 2003: Sídliště ze střední doby bronzové u Radčic – Vodňan, okres Strakonice, *Památky archeologické* 94, 83-160.
- Jaklová, V. 1994: Vlastivědné muzeum v Nymburce. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČAS – Supplément 22. Praha.
- Justová, J. 1968: Nálezové zprávy Archeologického ústavu ČSAV 1955-1964. *Archeologické studijní materiály* 6. Praha.
- Kalferst, J. – Prostředník, J. 1993: Nálezy kultury se šňůrovou keramikou ve východních Čechách, *Pojizerský sborník* 1, 16-47.
- Kaufmann, H. 1957: Steingeräte mit Schäftungsrille aus Sachsen. *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege* 6, 211-284.
- Kout, J. 1913: Březnice a okolí. Pohled do šeré minulosti. Hlídka osvětového sboru okresu Březnického (Příloha Věstníku Městské spořitelny v Březnici) II-2, 7-8.
- 1921(?) - 1926: *Archeologické sbírky. Rukopis. Březnice.*
- Kovářík, J. 1983: Sídliště únětické kultury v Praze 9 – Čakovicích, *Archaeologica Pragensia* 4, 137-168.
- Křivánek, R. – Kuna, M. – Korený, R. 2006: Hradiště Plešivec – preventivní detektorový průzkum a dokumentace stavu lokality, *Archeologické rozhledy* 58, 329-343.
- Kyselý, R. 2006: Zvířecí kosterní pozůstatky z popravistiště ve Vodňanech, *Archeologické rozhledy* 58, 813-814.
- Lička, M. – Lutovský, M. 2006: Vepřek und Nová Ves (Bezirk Mělník, Mitteleböhmen). *Fontes Archaeologici Pragenses* 31. Praha.
- Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, *Památky archeologické* 43, 21-42.
- Mašková, P. – Michálek, J. 2006: Archeologický výzkum v poloze na „Na Šibenici“ ve Vodňanech (okres Strakonice), *Archeologické rozhledy* 58, 790-809.
- Matoušek, V. 1982: Pohřební ritus rané únětické kultury v Čechách, *Praehistorica* 10, 33-52.
- Metlička, M. – Řezáč, M. – Turek, J. 2007: Nálezy z období závěru eneolitu v jihozápadních Čechách, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 109-116.
- Michálek, J. 1983: Městské muzeum a galerie ve Vodňanech. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 25. Praha.
- 1995: Neue früh-, mittel- und jungbronzezeitliche Funde und Befunde bei Vodňany, Kr. Strakonice, im Jahre 1994. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 5. Treffen 21. – 24. 6. 1996 in Sulzbach-Rosenberg. Espelkamp*, 40-48.
- 1999: Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čech ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 7. Most.
- Militký, J. 1998: Frühbronzezeitliche Gräberfelder in Südböhmen. Zum Stand der Forschung. In: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 7. Treffen 11. – 14. 6. 1997 in Landau an der Isar. Rahden/Westf.*, 88-101.
- Moucha, V. 1954: Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína, *Archeologické rozhledy* 6, 502-503, 523-536.
- 2005: *Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.*
- Neustupný, E. 1965: Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňůrovou keramikou, *Památky archeologické* 56, 392-456.

- Neustupný, E. – Smrž, Z. 1989: Čachovice – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů, Památky archeologické 80, 282-383.*
- Neustupný, J. 1939: Únětická závaží a sekeromlaty se žlábkem, Památky archeologické 41, 122-125.*
- 1943: Schnurkeramische Vorläufer der Aunjetitzer Hammeräxte aus Stein, Wiener Prähistorische Zeitschrift 30, 126-151.
  - 1947: Únětické osídlení jižních Čech, Historica Slovaca V, 51-53.
- Neustupný, J. 1963-1964: Hornodunajská popelnicová pole. Příspěvek k okruhu velaticko-knovízsko-milaveckému. In: Skutil, J. (ed.), Sborník III. Karlu Tihelkovi k pětadesátinám. Brno, 137-145.*
- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I, Památky archeologické 57, 339-458.*
- Sakař, V. – Sklenář, K. 1987: Nástin vývoje pravěkého osídlení Podbrdská, Vlastivědný sborník Podbrdská 32-33, 5-20.*
- Schmidt, V. 1895: Hroby se skrčenými kostrami u Dřínova blíže Zlonic, Památky archeologické 16, 719-738.*
- Schrickel, W. 1952: Steingeräte mit Schäftungsrille aus Thüringer Museen, Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte 36, 243-274.*
- Sklenář, K. 1966: Vlastivědné muzeum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky I. Zprávy ČSSA – Supplément 2. Praha.*
- 1968: Památník J.L. Píče ve Mšeně u Mělníka. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA – Supplément 6. Praha.
  - 1973: Vlastivědné muzeum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky II. Zprávy ČSSA – Supplément 10. Praha.
  - 1982: Pravěké nálezy na Mělnicku a Kralupsku. I., II. Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. Mělník.
  - 1984: Městské muzeum v Sedlčanech. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 26. Praha.
  - 1986: Okresní muzeum v Rokycanech. Katalog pravěké sbírky. Zprávy ČSSA 31. Praha.
  - 1991: Pravěké nálezy na Sedlčansku, Středočeský sborník historický 17, 5-80.
  - 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.
  - 2004: Regionální muzeum v Mělníku. Katalog pravěké sbírky V. Zprávy ČAS – Supplément 54. Praha.
- Sklenář, K. – Matoušek, V. 1992: Osídlení jeskyní Českého krasu od neolitu po středověk. Zprávy ČAS – Supplément 14. Praha.*
- 1994: Die Höhlenbesiedlung des Böhmischen Karstes vom Neolithikum bis zum Mittelalter. Fontes Archaeologici Pragenses 20. Praha.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.*
- Smejtek, L. 1999: Nové eneolitické a starobronzové nálezy z Prahy 8 – Kobylis, Archeologie ve středních Čechách 3, 65-86.*
- 2001: Únětické pohřebiště a sídliště v Kněževsi u Prahy, Archeologie ve středních Čechách 5, 209-278.
  - 2005: Praha bronzová. In: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol., Pravěká Praha. Praha, 349-590.
- Smejtek, L. – Vojtěchovská, I. 1997: Velké Přílepy 1994-1995: Předběžné výsledky a strategie výzkumu zanikající lokality, Archeologické rozhledy 49, 9-18.*
- Spurný, V. 1961: K rituálním poměrům ve střední době bronzové na Moravě, Památky archeologické 52, 186-194.*
- Stocký, A. 1926: Pravěk země české. I. Díl. Věk kamenný. Praha.*
- 1928: Čechy v době bronzové. Praha.
- Stolz, D. 2000: Osídlení Hořovické kotliny kulturou zvoncovitých pohárů. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 251-254.*
- Stolz, D. – Matoušek, V. 2006: Berounsko a Hořovicko v pravěku a raném středověku. Hořovice.*
- Stuchlík, S. 2006: Borotice. Mohylové pohřebiště z doby bronzové. Brno.*
- Svoboda, J. F. a kol. 1960: Naučný geologický slovník. Praha.*

- Šolle, M. 1977: Hradsko u Mšena. Část I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franckých letopisů, *Památky archeologické* 68, 323-393.
- Tihelka, K. 1966: Únětický kamenný sekeromlat se žlábkem z Nesovic, okr. Vyškov, a jiné podobné kamenné nástroje z Moravy, *Památky archeologické* 57, 689-694.
- Trefný, M. 2005: Pravěké nálezy z území města Roudnice n.L., *Podřipský muzejník* 2005, 3-24.
- Turek, J. 2005: Eneolit – pozdní doba kamenná. In: Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol., *Pravěká Praha*. Praha, 239-348.
- 2006: Období zvoncovitých pohárů v Evropě, *Archeologie ve středních Čechách* 10, 275-368.
- Turek, J. – Daněček, V. 2000: Únětické sekeromlaty se sedlovitým žlábkem v Čechách. Kamenné symboly v době bronz?, *Pravěk* 10, 251-260.
- Turek, J. – Daněček, V. – Kostka, M. 1998: Kamenný stůl – polykulturní pravěké sídliště v Praze-Vinohrádku, *Archaeologica Pragensia* 14, 7-31.
- Turek, R. 1932: Několik únětických nálezů na Mladoboleslavsku, *Památky archeologické* 38, 56-57.
- Ulrychová, E. – Prostředník, J. 1995: Fričovo muzeum v Lázních Bělohradu. Katalog archeologické sbírky. Zprávy ČAS – Supplément 24. Praha.
- Vávra, M. 1981: Dva hroby se šňůrovou keramikou z Chráštan, okr. Praha-západ, *Præhistorica* 8, 73-79.
- Vencl, S. 1978: Soubor neobvyklé keramiky z jeskyně Kody v Tetíně, okr. Beroun, *Archeologické rozhledy* 30, 535-546, 595.
- Vokolek, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové.
- 2004: Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. *Fontes Archaeologici Pragenses* 30. Praha.
- 2007: Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea III. *Fontes Archaeologici Pragenses* 33. Praha.
- Zápotocký, M. 1975a: Louny, Výzkumy v Čechách 1973, 216.
- 1975b: Roudnice nad Labem, Výzkumy v Čechách 1973, 229.
- 2002: Eneolitická broušená industrie a osídlení regionu Čáslav – Kutná Hora. In: Pavlů, I. (ed.), *Bylany Varia* 2. Praha, 159-227.
- Zich, B. 1987: Zur Nordwestgrenze der Aunjetitzer Kultur, *Præhistorische Zeitschrift* 62-1, 52-77.

Rastislav Korený: Die frühe Bronzezeit im Gebiet von Příbram. Neue Erkenntnisse zur Besiedlung der Region und Anmerkungen zu Rillenbeilen aus Böhmen.

Im Gebiet von Příbram sind frühbronzezeitliche Funde aus Hříměrdice, Pročevily und Třebnice bekannt. Unlängst wurde die bei einer Untersuchung des Jahres 1947 von A. Knor in Plešivec (Kat. Rejkovice) entdeckte Keramik der Stufen Bz A2-B identifiziert. Ein schon früher publiziertes Vorratsgefäß aus Hříměrdice kann der jüngeren Úněticer bis Věteřover Phase der Úněticer Kultur zugeordnet werden. Es stammt aus einem Befund, der bisher als Siedlungsobjekt angesehen wurde, aufgrund von Analogien (z.B. aus Mähren) können wir jedoch auch an ein nicht erkanntes Brandgrab denken.

Im Gebiet von Příbram sind auch zwei steinerne Rillenbeile bekannt (Pročevily, Třebnice). Zu dieser Fundgattung wurde unlängst eine Hypothese publiziert, die nicht von Arbeitsgeräten, sondern von Gegenständen symbolischen Charakters ausgeht (Turek – Daněček 2000). Die Autoren belegen ihre Theorie mit folgenden Argumenten: 1. Die Funde konzentrieren sich vor allem im Prager Kessel; 2. Die Rillenbeile sind vor allem aus den jüngeren Phasen der Únětice-Kultur bekannt, d.h. aus einer Epoche, in der Metallbeile längst üblich waren; 3. Das verwendete Material beschränkt sich auf Porphyrit, symbolisch ist auch die Rauhung ihrer Oberfläche (im Kontrast zur glatten Oberfläche der Metallbeile). Ihre Form erinnert an einen Phallus.

Ad 1: Die Kartierung der bekannten Funde (Abb. 3) zeigt, dass von keiner höheren Konzentration der Rillenbeile im Prager Kessel auszugehen ist, denn sie kommen mehrfach auch in Nordböhmen vor.

Ad 2: Rillenbeile sind bereits aus der älteren Úněticer Kultur (Phasen II/III – IV nach V. Moucha) bekannt, später nur aus der klassischen Phase V. Der nachklassischen Phase VI ist bisher kein einziges Exemplar sicher zuzuweisen. Einige Indizien sprechen dafür, dass sie bereits im Kontext der Glockenbecherkultur vorkommen (Břve-Litovice, Libomyšl II und weitere), da man ihre Anfänge in den Beilen des Typs BL2 der schnurkeramischen Kultur sehen kann. Mit der Ausweitung der Bronzemetallurgie in der entwickelten Frühbronzezeit (Bz A2) war keine Produktion steinerner Beile mehr erforderlich.

Ad 3: Die 17 bisher makroskopisch untersuchten Exemplare Böhmens wurden allein aus Porphyrit hergestellt, dagegen ist das Rohstoffspektrum der Rillenbeile in Mitteldeutschland (Thüringen) sehr breit gestreut. Die Rauhung ihrer Oberfläche diente dem besseren Halt der Schnüre.

Ad 4. Die Rille im oberen Teil des Beils hatte eine ähnliche Funktion wie bei den Hammeräxten aus Stein oder Metall, d.h. sie diente als Hilfsmittel für die Befestigung der Bindung am Schaft.

Allgemein ist festzustellen, dass kein Rillenbeil in einem Kontext gefunden wurde, der auf eine symbolische Funktion hinweisen würde. Die oben ausgeführten Feststellungen sowie die Abnutzungsspuren belegen den praktischen Einsatz der Rillenbeile (z.B. zur Holzbearbeitung).

Deutsch von O. Chvojka